

Ускова Т. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Карабітська Н. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Ель Касем О. В.

Український державний університет залізничного транспорту

СЛОВОТВОРЕННЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ/НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Стаття присвячена дослідженню проблем, що виникають при перекладі англійських та німецьких слів на українську мову через особливості їхнього словотворення. Актуальність статті полягає у відсутності розвідок, присвячених ролі словотвору при перекладі з англійської та німецької мови на українську. Тому стаття має на меті проаналізувати та визначити основні виклики, пов'язані зі словотворчими аспектами перекладу з англійської та німецької мов на українську, а також надати рекомендації щодо подолання цих викликів.

Автори статті наголошують, що словоскладання постає найпродуктивнішим способом словотвору як в українській, так і в англійській та німецькій мовах, а принципи словоскладання є універсальним для всіх аналізованих мов. Однак складнощі перекладу полягають в тому, що мовні системи відмінні за структурою та словотворчими механізмами. У статті розглянуто проблеми, з якими стикаються перекладачі, відтворюючи не лише семантичне значення слова, але і його внутрішню структуру та відтінки відтвореної ідеї.

На думку авторів, труднощі перекладу складних слів з англійської та німецької мов на українську полягають у трансформації словотворчих засобів, які в одній мові мають неозначені еквіваленти в іншій мові або не мають їх взагалі. Крім того, деякі слова, утворені за допомогою словотворення, можуть мати відтінки значень, які важко передати засобами української мови. Щоб відтворити значення складних слів, рекомендовано застосовувати перекладацькі трансформації: декомпресію, конкретизацію, експлікацію.

Висновки статті розкривають важливість подальших досліджень у цій сфері та перспективи розвитку методів та стратегій перекладу словотворчих одиниць для підвищення якості перекладу між мовами з різними мовними системами.

Ключові слова: англійська мова, німецька мова, переклад, словоскладання, словотвір.

Постановка проблеми. Словотвір – це один зі способів збагачення словникового складу будь-якої мови. На різних етапах розвитку мови способи словотвору використовуються різною мірою. Окрім того, засоби словотвору відіграють важливу роль у стилістичному забарвленні слів. Очевидно, що виразність тексту посилюється, коли вживаються слова, особливості вживання яких згідно з метою і змістом тексту, експресивна функція та оцінне забарвлення підкреслюється засобами словотвору.

Науковці наголошують, що «процеси утворення слів зумовлюються, як правило, двома головними мотивами-чинниками: потребою семантичною (утворити нову номінацію) і потребою стилістичною (знайти нове, частіше емоційно-оцінне вираження суб'єктивного ставлення до названого).

Утворення, спричинені цим другим мотивом, належать до стилістичної категорії, а словотворчі елементи, особливо префікси і суфікси (саме вони додають стилістичні нащощення слову), – до стилістичних засобів» [7, с. 42].

Слід зазначити, що словотворення є однією з головних складових перекладу, особливо коли мовні системи відмінні за структурою та словотворчими механізмами. Перекладачі стикаються зі значними викликами, намагаючись передати не лише семантичне значення слова, але і його внутрішню структуру та відтінки відтвореної ідеї.

Знання механізмів словотворення є ключовим для точного та ефективного перекладу. Проте, існують певні виклики, з якими стикаються перекладачі при перенесенні словотворчих особливос-

тей англійської або німецької мов в українську. Однією з таких проблем є трансформація словотворчих засобів, які в одній мові можуть мати неоднозначні еквіваленти в іншій мові або не мати їх взагалі, що ускладнює процес перекладу. Окрім того, деякі слова, утворені за допомогою словотворення, можуть мати відтінки значень, які важко передати в іншій мові. Значення слова часто залежить від контексту вживання, і перекладач повинен знати, як правильно використовувати словотворчі засоби в цьому конкретному контексті.

Розуміння особливостей словотворення у вихідній мові та цільовій мові є важливим для забезпечення точного та адекватного перекладу. Хоча словотворення може становити виклик для перекладачів, правильне використання стратегій та уважний аналіз словотворчих засобів допоможе досягти якісного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словотворення та переклад мають значний інтерес для лінгвістів та перекладачів, тому існує чимала кількість розвідок, які досліджують ці аспекти мовознавства. В історичному контексті словотвір англійської мови розглядає Л. А. Дмитрук [2]. Сучасні тенденції розвитку української словотвірної номінації представлено у роботі Л. П. Кислюк [5]. Порівняльну типологію німецької та української мов у словотворі вивчає О. Ф. Кирпун [4]. О. А. Стишов зосереджує увагу на особливостях утворення okazionalizmів [11]. Неузалежне словотворення вивчає також Ж. В. Колоїз [6]. Про те, що явище словотвору є перманентним засвідчує словник «Словотворчість незалежної України. 2012–2016» [10]. Лінгвокультурним контрастам у перекладі складних слів присвячено роботу П. Н. Донец [3]. Про перекладацьку домінанту як основу успішного перекладу пише Т. В. Миколишена [8].

Як засвідчує аналіз останніх публікацій, у вітчизняних наукових колах майже не приділяється увага вивченню особливостей словотвору англійської та німецької мов в аспекті їхнього впливу на переклад українською мовою, що визначило тему нашого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні викликів, які виникають під час перекладу слів, утворених словотворчими засобами англійської та німецької мов, на українську мову. Для досягнення поставленої мети необхідно проаналізувати основні особливості словотворчих засобів англійської, німецької та української мов; визначити виклики, пов'язані з перекладом слів, утворених словотворчими засобами, на українську мову; розглянути вплив культурних, історич-

них та соціальних чинників творення складних слів; проаналізувати підходи, які можна застосувати для подолання викликів у перекладі словотворчих одиниць.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку зі зростанням глобалізації та міжнародного спілкування, популярність перекладу зростає. Розуміння проблем, що виникають при перекладі слів, утворених словотворчими засобами, стає надзвичайно важливим для забезпечення точності в міжкультурному спілкуванні.

У світі існує велика кількість мов і кожна з них має свою унікальну морфологічну та словотворчу систему. Розуміння особливостей перекладу слів, утворених словотворчими засобами, між мовами різних лінгвістичних груп є важливим аспектом вивчення та викладання мов. Як вже зазначалося, в сучасному світі зростає попит на якісний та ефективний переклад у різних сферах, таких як бізнес, наука, медицина та інші. Розуміння проблем, що виникають при перекладі слів, утворених словотворчими засобами, допоможе підвищити якість професійного перекладу.

Очевидно, що мови постійно розвиваються та змінюються, реагуючи на соціально-економічні та культурні зміни. З огляду на те, що словотвір є одним зі способів збагачення словникового складу сучасних української, англійської та німецької мов, зрозуміло, що засоби словотвору реалізують функції мовної економії та емоційної оцінки. При цьому, словотворення є однією з проблем перекладу з англійської та німецької мов на українську, оскільки кожна мова має свої власні правила утворення та особливості, які не завжди можна адекватно відтворити в іншій мові. Наприклад, англійська мова відома своїми активними процесами словотворення, такими як утворення нових слів за допомогою префіксів, суфіксів та інших морфемних елементів. Для німецької мови характерне утворення композитів. Українська мова також має свої власні способи словотворення, але вони можуть відрізнятися від тих, що вживаються в англійській та німецькій мовах. Таким чином, важливо при перекладі звертати увагу на морфологічні особливості кожної мови та шукати відповідні засоби для адекватного відтворення словотворчих процесів у тексті.

Використання контексту та ретельний аналіз структури слів допоможе зробити переклад більш точним і зрозумілим. Словотворення є важливим аспектом перекладу, оскільки воно визначає спосіб утворення нових слів та їхню структуру. При перекладі з англійської та німецької мов

на українську словотворення може викликати низку проблем, які пов'язані з відмінностями у мовних системах. Наприклад, у технічних або наукових текстах словотворення може впливати на утворення специфічних термінів. Перекладач повинен бути ознайомлений із термінологією конкретної галузі та забезпечити відповідність українських термінів. Для успішного вирішення проблем словотворення при перекладі важливо мати глибокі знання усіх трьох мов (англійської, німецької, української), розуміти контекст та завдання тексту, а також використовувати термінологічні ресурси та словники.

Словоскладання постає, мабуть, найпродуктивнішим способом словотвору як в українській, так і в англійській та німецькій мовах. Слід зауважити, що принцип словоскладання є універсальним для всіх аналізованих мов. В аспекті перекладу проблема словотвору, зокрема складних слів, є малодослідженою. Зокрема це стосується перекладу на українську мову. Як зазначає І. Р. Вихованець, складні слова української мови «становлять значну групу лексики, яка характеризується семантичним багатством і розмаїттям моделей творення» [1, с. 87]. Складні слова української мови є «поширеним і багатоаспектним стилістичним явищем» [14]. На нашу думку, зазначене стосується також і англійської та німецької мов. Інакше кажучи, дослідження складних слів важливе з погляду перекладу, адже вони функціонують як стилістичні засоби, особливо це стосується оказіональних одиниць. У наукових колах пропонують різні класифікації складних слів, наприклад, за кількістю компонентів або за належністю до певної частини мови (іменник, прикметник, дієслово тощо). У нашому дослідженні зосереджено увагу на іменниках.

З огляду на те, чи можна «вивести значення і граматичну функцію слова з його компонентів, розрізняють ендоцентричні й екзоцентричні складні слова відповідно» [9, с. 131]. За способом поєднання компонентів розрізняють атематичне та тематичне словоскладання. Перше стосується безпосереднього поєднання коренів або основ, а друге – поєднання за участі інтерфікса [13; 15]. В українській мові складні слова утворюються за допомогою інтерфіксів *-u-*, *-o-*, *-e-*, *-ox-*. В англійській мові цю функцію виконують з'єднувальні голосна *-s-* та приголосні *-o-*, *-i-*. В німецькій мові – інтерфікси – *-er-*, *-es-*, *-s-*, *-en-*, *-e-* слугують з'єднувальним засобом складних слів. Утворення слів за допомогою інтерфікса (або морфологічне словосполучення) є найбільш продуктивним

в німецькій мові, менш продуктивним в українській та непродуктивним в англійській.

Цікаво, що в англійській мові складні слова утворюються за зразком певного слова, що з часом призводить до виникнення нової моделі, компонент якої згодом виконує функцію суфікса. Наприклад, за аналогією слова *baby-sitter* утворилася лексична одиниця *home-sitter*.

Слова англійської мови є здебільшого полісемічними, тому один з багатозначних компонентів складного слова може створити складнощі для перекладачів. У цьому разі під час відтворення англійського тексту українською мовою варто особливу увагу звертати на контекст, який може допомогти визначити значення складного слова, особливо, якщо це слово є неологізмом. Для того, щоб точно передати значення складних слів, іноді доводиться вдаватися до перекладацьких трансформацій: декомпресії, конкретизації, експлікації. Інакше кажучи, перекладачі мусять поступитися економією мовних засобів.

У словотвірній системі англійської мови набуває активності утворення складних слів синтаксичного типу. Зазначений спосіб словотворення називають «лексикалізацією синтаксичних груп, синтаксичним словоскладанням, компресією, уподібненням слову» [15]. Якщо складні слова утворені на основі сурядного зв'язку за допомогою службових слів, то їх називають «лексикалізованими словосполученнями, які функціонують як еквіваленти слова» [13].

Відомо, що «першими наприкінці XVIII століття в англійській мові таким чином утворилися терміни родинних стосунків *father-in-law*, *mother-in-law*» [14]. Інші одиниці такого типу будувалися за аналогією, здебільшого складні слова синтаксичного типу утворюються за допомогою сполучника *and* (*in-and-out*, *hook-and-eye*).

З огляду те, що словотворення є також одним із засобів поповнення словникового складу німецької мови, очевидно, що словотворчі способи відіграють важливу роль в стилістичному аспекті, слугуючи засобами мовної економії та виразниками емоційної оцінки. Наприклад, ад'єктивні композити в німецькій мові «із більше ніж двома безпосередніми компонентами мають емоційний вплив, діють експресивно» [13, с. 135]:

«*Nachtkunden sind oft feucht-fröhlich-frohge-launt oder still-verschweigen-zärtlich*» (Zeitung) [12, с. 105–106].

Варто зауважити, що особливо складно відтворити оказіональні композити засобами української мови: *Parteifürsten* – *партійні боси*, *Blau-*

Fahrer – н'яні водії, *keine Sektlaune* – поганий/кепський настрій. Подібні метафоричні неологізми можна зрозуміти лише у великому за обсягом контексті, як-от: *Pflaumenlippen* (М. Frisch). Йдеться про губи, які здаються синіми як сливи, бо герой носить чорні окуляри, тому й кольори змінюються. *Dein Gute-Laune-Urlaubsgesicht* (Т. Schulze-Gerlach. *Mein Lebensende mit dir*) [12, с. 107] – твоє обличчя, яке сяє від задоволення, що ти у відпустці.

Німецькій мові притаманні «поліморфемні складні слова із чотирма і більше безпосередніми складниками, особливо у якості технічних та наукових термінів, наприклад,

Schmallrollenglühbandlängsbrennschneidemaschine;

Wohnungsbesichtigungsreisantragsbestätigung;
Außenrund-Schnelleintechschleifen;

Potenz-Dualisbasis-Exponentenradter-Zeit-Blenden-Stellweg-Zerleg-Rechenoperation» [12, с. 104]

В німецькій мові існують багато складних слів синтаксичного типу, які складаються з декількох компонентів і мають відносно складну синтаксичну структуру, наприклад, відомі такі слова, як:

Donaudampfschiffahrtselektrizitätenhauptbetriebswerkbauunterbeamtengesellschaft: слово було створене як жартівливе німецьке слово і складається з 80 літер. Воно означає «Асоціація підприємств підконтрольних підлеглих службовців, які працюють на будівництві головної електростанції для пароплавства на Дунаї».

Rindfleischetikettierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz: слово описує закон, який стосується переведення обов'язків з нагляду за маркуванням яловичини.

Bezirksschornsteinfegermeister: слово означає «майстер димарського району» і використовується для позначення фахівця, який відповідає за обслуговування димарських систем у певному районі.

Складні слова синтаксичного типу в аналізованих мовах утворюються в результаті семантико-синтаксичної компресії, що пов'язано з необхідністю якомога лаконічніше позначити певні явища, які не мають назв, що робить текст виразнішим, чіткіше відтворює емоційне забарвлення та гарантує цілісність номінації.

В німецькій мові існує значна кількість англіцизмів, які мають німецькі відповідники, представлені складними словами. В середині XVII ст. з'явилися запозичення, пов'язані з політичними термінами:

Unterhaus – 'House of Commons'/'Lower House' (1649);

Oberhaus – 'House of Lords'/'Upper House' (1661) [14].

У XVIII–XIX ст. з'явилися, наприклад, такі поняття, як:

Freidenker – 'free thinker'/'libertine' (1715);

Ideenassoziation – 'association of ideas' (1736) [15, с. 109].

Індустріальна революція XVIII–XIX ст. сприяла появі таких складних іменників, утворених за аналогією з англійською мовою, як:

Dampfmaschine – 'steam-engine' *Banknote* (1752);

Papiergeld – 'paper money' (1739);

Dampfschiff – 'steamship'/'steamboat' (1816) [15, с. 109].

Вплив англійської мови на німецьку у XX ст. був пов'язаний з періодами до Першої світової війни та з міжвоєнним періодом після Другої світової війни. У цей час німецька мова збагатилася такими складними словами, як:

Untergrundbahn – 'under-ground line';

Thermoflasche – 'thermos flask';

Lautsprecher – 'loudspeaker';

Einbahnstre – 'one way street';

Wochenende – 'weekend' [15, с. 111].

Англіцизми, які проникли в німецьку мову наприкінці XX ст., пов'язані переважно з комп'ютерною термінологією:

Antivirenprogramm – 'anti-virus program';

anwenderfreundlich – 'user-friendly';

Bandbreite – 'bandwidth';

Betriebssystem – 'operating system';

Datentyp – 'data type';

Digitalkamera – 'digital camera';

Doppelklick – 'double click';

Grafikkarte – 'graphics card';

Installationsprogramm – 'installation program';

Netzwerkkarte – 'network card';

Speicherkapazität – 'memory capacity' [16, с. 344].

Перекладачі можуть враховувати цю інформацію під час перекладу з англійської та німецької мов на українську. Знання зазначених мов може значно полегшити процес перекладу на українську з багатьох причин.

По-перше: розуміння схожостей між мовами. Англійська та німецька мови належать до германської мовної групи, тому вони мають багато схожих аспектів у граматиці, лексиці та синтаксисі. Це дозволяє використовувати знання однієї мови для кращого розуміння іншої.

По-друге: спільні корені слів. Багато слів в українській, англійській та німецькій мовах мають спільні корені. Знання цих мов допомагає розпіз-

нати та перекласти слова, особливо у випадках, коли вони мають подібне написання чи значення.

По-третє: різноманітність виразів. Кожна мова має свої унікальні способи словотворення. Знання англійської та німецької мов може поглибити розуміння викладачами цих способів і допомогти знайти відповідний переклад українською мовою.

По-четверте: технічні та наукові терміни. У технічних та наукових галузях англійська та німецька часто використовуються як мови комунікації. Знання цих мов може допомогти з розумінням та перекладом спеціалізованих складних термінів і понять.

В цілому, знання англійської та німецької мов може значно полегшити процес перекладу на українську, допомагаючи краще розуміти вихідний текст та знаходити більш точні та правильні переклади.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Словотворення має велике значення для процесу перекладу з англійської та німецької мов на українську, оскільки воно визначає морфологічну структуру слів. Переклад словотворчих одиниць може викликати такі труднощі, як відтво-

рення внутрішньої структури слова, перенесення відтінків значень та врахування культурних відмінностей. Важливо використовувати різні методи перекладу, такі як трансформація, компенсація тощо, для досягнення точності в перекладі.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на глибше вивчення специфіки словотворення в англійській та німецькій мовах з метою ідентифікації складних аспектів перекладу. Важливим видається аналіз впливу культурних та історичних чинників на словотворчий процес в англійській та німецькій мовах та його переклад на українську мову. Не можна залишити поза увагою й розробку нових методик та стратегій перекладу словотворчих одиниць, спрямованих на підвищення якості перекладу та ефективність роботи перекладачів, а також вивчення практичних аспектів перекладу словотворчих одиниць у специфічних галузях, таких як технічний переклад, медичний переклад тощо. Такі дослідження будуть корисні для розширення розуміння процесу перекладу та покращення якості перекладу між мовами з різними мовними системами.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / під ред. І. Р. Вихованця. Київ : Університетське видавництво «Пульсари», 2004. 398 с.
2. Дмитрук Л. А. Особливості морфологічного словотвору в англійській мові в різні історичні періоди. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 33 (72) № 2 Ч. 1 2022. С. 127–135.
3. Донець П. Н. Лінгвокультурні контрасти та перекладацькі трансформації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. Х., 2017. Вип. 85. С. 6–10.
4. Кирпун О. Ф. Порівняльна типологія німецької і української мов (словотворення). *Новітня Філологія: науково-виробничий журнал*. Миколаїв: МДГУ, 2015. № 6. С. 51–54.
5. Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
6. Колоїз Ж. В. Неузалежне словотворення. *Кривий Ріг: НПП Астерікс*, 2015. 156 с.
7. Мацько Л. І та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько // За ред. Л. І. Мацько. К. : Вища шк., 2003. 462 с.
8. Миколишена Т. В. Перекладацька домінанта як основа успішного перекладу. *Збірник наукових праць «Південний архів»*. Сер.: Філологічні науки. Херсон, 2018. Вип. 73. С. 203–206.
9. Самойленко О. В. Основні принципи класифікації квазікомполїтивів (на матеріалі української, російської, англійської та французької мов). *Філологічні студії*. 2012. Вип. 7. С. 130–140.
10. Словотворчість незалежної України. 2012–2016: словник / укл. А. Нелюба, Є. Редько / ред. А. Нелюба. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017, 460 с.
11. Стишов О. А. Peculiarities of word formation of complex occasionalisms in the modern Ukrainian language. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*. 2022. № 43. Рр. 41–52.
12. Тимченко Є. П. Порівняльна стилїстика німецької та української мов. Навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2006. 240 с.
13. Fleischer W., Michel G., Starke G. *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*. 2.A. Frankfurt / Main : Peter Lang. 1996. 341 s.
14. Uhrová Eva. *Grundlagen der deutschen Lexikologie*. 1. Aufl. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
15. Viereck Wolfgang. The influence of English on German in the past and in the Federal Republic of Germany. English in contact with other languages: studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday, edited by Wolfgang Viereck and Wolf-Dietrich Bald. Budapest 1986. Рр. 107–128.

16. Yeandle David. Types of Borrowing of Anglo-American Computing Terminology in German. Proper Words in Proper Places: Studies in Lexicology and Lexicography in Honour of William Jervis Jones, edited by Maire C. Davies, John L. Flood and David N. Yeandle, Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik 400. Stuttgart : Heinz : 2001. Pp. 334-360.

Uskova T. O., Karabitskova N. O., El Kassem O. V. WORD FORMATION AS A PROBLEM OF TRANSLATION FROM ENGLISH/GERMAN INTO UKRAINIAN

The article is devoted to the study of problems arising in the translation of English and German words into Ukrainian due to the peculiarities of their word formation. The relevance of the article lies in the lack of research on the role of word formation in translation from English and German into Ukrainian. Therefore, the article aims to analyze and identify the main challenges related to the word formation aspects of translation from English and German into Ukrainian, as well as to provide recommendations on how to overcome these challenges.

The authors of the article emphasize that word formation is the most productive way of derivation in Ukrainian, as well as in English and German, and the principles of derivation are universal for all the analyzed languages. However, the difficulties of translation lie in the fact that language systems differ in structure and word-formation mechanisms. The article discusses the problems that translators face when reproducing not only the semantic meaning of a word, but also its internal structure and the shades of the idea being reproduced.

According to the authors, the difficulties of translating complex words from English and German into Ukrainian lie in the transformation of word-formation means that in one language have ambiguous equivalents in another language or do not have them at all. In addition, some words formed through word formation may have shades of meaning that are difficult to convey in Ukrainian. In order to reproduce the meaning of complex words, it is recommended to use translation transformations: decompression, specification, explication.

The conclusions of the article reveal the importance of further research in this area and the prospects for the development of methods and strategies for translating word-formation units to improve the quality of translation between languages with different language systems.

Key words: English, German, translation, word formation, derivation.